

Milan Polić: Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001.

Hrvatska se filozofska baština sustavno istražuje već više od trideset godina i u tom se vremenu istražilo djelovanje i promišljanje nekih naših značajnih filozofa. Suočavanje s činjenicom da je još mnogo toga neistraženo i nevrednovano može biti i poticajno za otkrivanje i istraživanje onog još neotkrivenog. Suvremenim se istraživačima hrvatske filozofije ponekad dogodi da, potvrđujući neke svoje stavove, otkriju tekstove autora u kojima pronalaze slične ideje.

Milanu Poliću, autoru knjige *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, poticaj za istraživanje Vuk-Pavlovićevih djela iz filozofije odgoja (kojom se i sam bavi) bio je upravo u tome što je neke njegove tekstove otkrio tek nakon što je i sam došao do određenih spoznaja o kojima je, nekoliko desetljeća prije, pisao i Vuk-Pavlović. U spomenutoj knjizi, međutim, Polić ne piše samo o Vuk-Pavlovićevoj filozofiji odgoja već prikazuje njegovu cjelokupnu filozofiju i život, dajući nam uz to detalje i ilustracije koje rijetko susrećemo u filozofskoj literaturi.

Knjiga se sastoji od dva dijela: »Život i stvaralaštvo Pavla Vuk-Pavlovića« te »O nekim momentima Vuk-Pavlovićeva djela«. Kako bi zainteresirao buduće čitatelje Vuk-Pavlovićevih djela, Polić u prvom dijelu svoje knjige detaljno i zanimljivo predstavlja njegovo podrijetlo i život te govori i o podrijetlu Vuk-Pavlovićevih predaka. Pavao Vuk-Pavlović rođen je u Koprivnici 1894. godine kao Pavao Wolf. Bio je jedino dijete Janke (Johanne, rođene Granitz) i Slavka (Samuela) Wolfa. U majčinoj se obitelji, obitelj Granitz, kao društveno najutjecajnija, najistaknutija i povijesno najzanimljivija osoba isticao Pavlov djed Ignjat Granitz. On se od mjesnog učitelja židovskoga podrijetla uzdignuo do uspješnog i uglednog hrvatskog industrijalca, dobrotvora i mecena koji je bitno utjecao na društveni, napose gospodarski i umjetnički život Zagreba krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Došavši 1869. godine iz Mađarske u Zagreb, postaje suradnik zagrebačkog tiskara Leopolda Hartmana te poslovođa u tiskari *Leopold Hartman & Comp.* U sljedećih petnaestak godina Granitz i sam postaje vlasnik tiskare i tvrtke za veleprodaju papira koja je sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća opskrbljivala papirom i školskim udžbenicima pučke učionice u Hrvatskoj i Slavoniji i tako oslobodila hrvatsku školsku nakladu ovisnosti o Beču, gdje su se sve do 1877. godine tiskali udžbenici za hrvatske škole. Granitzev je društveni položaj i ugled rastao s njegovim imetkom, a njegova je kuća postala okupljalište tadašnje intelektualne elite, primjerice: Isidor Kršnjavi, Milka Trnina, Dora Pejačević i dr.

Pavlov djed Benjamin Wolf šezdesetih se godina 19. stoljeća iz Mađarske doselio u Vukovar. Tamo je radio kao učitelj i tajnik Bogoštovne općine. Iz Vukovara se seli u Donju Lendavu, a od 1891. godine rabin je male židovske bogoštovne općine u Ludbregu. Uz Pavlova oca Slavka imao je još dva sina: Karla, koji je kao pekarski obrtnik 1905. godine u Bjelovaru osnovao pekaru koju je razvio u tvornicu kekisa i vafila »Koestlin«, i Leopolda. Slavko Wolf, po struci pravnik, radio je neko vrijeme kao odvjetnik u Koprivnici. 1893. godine vjenčao se s Jankom Granitz u Zagrebu, a iduće im se godine u Koprivnici rodio sin Pavao.

Nakon detaljnog prikaza povijesti obitelji Granitz i Wolf Polić piše o životu i radu Pavla Vuk-Pavlovića. Tako se u sljedećih nekoliko tekstova upoznajemo s mladim Pavlom Wolfom koji, nakon završene osnovne četverogodišnje škole u rodnoj Koprivnici, odlazi u osmogodišnju gimnaziju u Zagreb. Već se u rano gimnazijsko doba zainteresirao za jezike i književnost pa tako prevodi s francuskog, a kao petnaestogodišnjak okušava se i u pisanju drama. U višim razredima gimnazije njegov je interes sve više usmjeren na starogrčku i rimsku kulturu, osobito na umjetnost i filozofiju. Poslije završene gimnazije u Zagrebu upisuje Filozofski fakultet Sveučilišta u Leipzigu gdje se bavio filozofijom, pedagogijom, germanistikom i znanošću o umjetnosti. Tamo se i upoznao, ističe Polić, s djelima Edmunda Husserla i Alexiusa Meinonga koja su njega zasigurno utjecala. Osim toga, imao je i profesore čija su nam imena i danas vrlo poznata (Paul Barth, August Schmarsow, Eduard Spranger, Johannes Imanuel Volkelt, Wilhelm Wundt).

Pavao Wolf je, stekavši s 24 godine punoljetnost (po tadašnjem austro-ugarskom zakonu), 1918. godine službeno promijenio svoje prezime u Vuk-Pavlović (Vuk je pritom prijevod njegova prezimena Wolf na hrvatski jezik, a Pavlović je izvedenica od njegova imena Pavao). Međutim, i prije te godine potpisivao se na neke svoje radove pseudonimom Vuk Pavlović, tako da je Pavao Wolf, pseudonimom Vuk Pavlović, postao Pavao Vuk-Pavlović.

Godine 1914. Pavao Wolf se nakon izbijanja Prvog svjetskog rata vratio u Zagreb. Uskoro je mobiliziran i ostaje u vojsci do početka 1919. godine. U rujnu 1918, sada već kao Pavao Vuk-Pavlović, upisuje se na Filozofski fakultet u Zagrebu. Polić naglašava kako je tamo Vuk-Pavlović s posebnom pozornošću pratio predavanja Đure Arnolda iz filozofije i pedagogije. Iako je teško utvrditi, ističe Polić, koliko je Đuro Arnold utjecao na kasnije Vuk-Pavlovićevo opredjeljenje za bavljenje filozofijom odgoja, očito je da je postojalo uzajamno poštovanje između profesora i studenta. U to se čitatelji ove knjige mogu uvjeriti čitajući pisma koja su Arnold i Vuk-Pavlović izmjenjivali, a neka od njih Polić je objelodanio u knjizi.

Nakon završenog studija 1921. godine Vuk-Pavlović je na Sveučilištu u Zagrebu promoviran za doktora filozofije, a 1922. Kraljevsko povjerenstvo za ispitivanje kandidata srednjoškolskog učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji izdalo mu je ispitnu svjedodžbu u kojoj stoji da može predavati filozofiju i pedagogiku kao glavne struke, a njemački jezik u nižim razredima srednjih škola. Od rujna 1922. radi kao profesor u III. realnoj gimnaziji u Zagrebu, u kolovozu 1928. preuzima mjesto profesora na Višoj pedagoškoj školi, a već iduće godine u kolovozu postavljen je za docenta filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Pitanja estetike i filozofije odgoja, kojima se bavio radeći na Filozofskom fakultetu, ostat će predmetom njegova trajnog zanimanja i obilježiti će njegovu predavačku djelatnost. Tako se upravo u tridesetim godinama 20. stoljeća Vuk-Pavlović dokazao kao izvorni mislilac i plodan filozofski pisac. U tom je razdoblju objavio veći broj članaka i knjiga (*Ličnost i odgoj*, 1932, *Svaralački lik Đure Arnolda*, 1934, *Spinozina nauka* 1938), ali i aktivno sudjelovao u kulturnim zbivanjima u nas i u inozemstvu. I premda je bio vrlo aktivan i izvoran filozofski pisac, nije napredovao na Fakultetu. Polić iznosi da mu je, istražujući razloge tomu, bilo vrlo teško donijeti neki zaključak, ali razlozi se najvjerojatnije kriju u osobnim odnosima koji su u to doba vladali među našim vodećim filozofima na zagrebačkom Sveučilištu. Vjerojatno iz sličnih razloga (ali možda i zbog, tada već izraženog, antisemitizma) Vuk-Pavlović nije prošao pri drugom reizboru u zvanje docenta pa je suspendiran i umirovljen 1941. godine. Nakon Drugog svjetskog rata vraća se na Filozofski fakultet, ali ga njegova filozofska dosljednost dovodi u sukob s novom vlašću. M. Polić tvrdi da je Vuk-Pavlovića u tom razdoblju najviše pogodilo bojkotiranje seminara dijela njegovih studenata 1947. godine, nakon čega se više nikada nije vratio sveučilišnoj nastavničkoj djelatnosti u Zagrebu. Svjedok tog događaja bila je i Marija Polić čije pismo, u kojem prepričava nemili događaj, autor donosi u cijelosti. Očito je da je tadašnjim vlastima bilo u interesu onemogućiti Vuk-Pavlovića da sam kreira vlastita predavanja i filozofsku misao pa su ga, nakon što je tri godine radio kao bibliotekar u Sveučilišnoj knjižnici, 1951. godine poslali u invalidsku mirovinu.

Premda već drugi put umirovljen, Vuk-Pavlović nije prestao biti cijenjen filozof od strane onih koji su poznavali njegovu filozofsku vrijednost. Zahvaljujući tome 1958. godine ponuđeno mu je mjesto nastavnika na Sveučilištu u Skopju. Polić iznosi kako je nesumnjivo da je utjecaj Pavla Vuk-Pavlovića na razvitak makedonske filozofske misli bio velik te da je uživao i filozofski ugled u međunarodnim krugovima. Treći put, ali zasluženo, Vuk-Pavlović je umirovljen 1971. godine u Skopju i nakon toga se vraća u Zagreb gdje umire 1976. godine.

Na kraju prvog dijela ove knjige autor nam daje još nekoliko vrlo vrijednih podataka važnih za buduće istraživače filozofskog promišljanja Pavla Vuk-Pavlovića. Odnosi se to na pregled Vuk-Pavlovićevih članstava u znanstvenim i stručnim ustanovama, njegova izlaganja na međunarodnim kongresima te pregled održanih kolegija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Skopju. Osim toga, kronološkim i abecednim slijedom iznesena su djela i članci Pavla Vuk-Pavlovića, njegovi prijevodi i intervjui, a naposljetku je kronološkim i abecednim slijedom dočesena literatura o Pavlu Vuk-Pavloviću.

Drugi dio knjige, *O nekim momentima Vuk-Pavlovićeva djela*, sadrži sedam ogleđa Milana Polića o filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića. Autor nam već u predgovoru drugom dijelu knjige daje do znanja kako nam u svojim tekstovima neće prepričavati sadržaj Vuk-Pavlovićevih djela jer se to ne može uspoređivati s izvornim djelom. Stoga je njegov pristup, napominje, naglašeno autorski jer je u prikaze o Vuk-Pavloviću unio i neka svoja subjektivna razmišljanja.

U ogledu »Suvremenost Vuk-Pavlovićeva poimanja budućnosti« Polić govori o budućnosnoj biti vremena i njegovoj vezi s odgojem. Vuk-Pavlović je, ističe Polić,

originalno domislio ono što su njegovi veliki filozofski prethodnici tek naznačili: bitnu povjesnotvornost i budućnonosnost odgoja. Tekst »Vuk-Pavlovićevo poimanje odgoja kao erotičkog događanja« donosi Polićevo viđenje Vuk-Pavlovićeve filozofije odgoja, koji je o tome pisao u svom još neobjavljenom djelu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* iz 1922. godine. Za Vuk-Pavlovića odgoj je prvenstveno erotičko zbivanje u kojem se vrednote ozbiljuju odgojnim stvaralačkim činom, a ono što obilježava i odlikuje filozofiju odgoja jest njezin naglašeno erotički pristup odgoju. Polić navodi kako je ovakvo poimanje odgoja njemu vrlo blisko jer je i sam na taj način pisao o odgoju u svojim djelima (str. 114). Dalje slijedi tekst koji govori o ranijim raspravama hrvatskih filozofa o mjestu i zadacima pedagogije, nakon toga ogled »Vjerom do spoznaje i ostvarenja vrednote«. U tom tekstu govori se o Vuk-Pavlovićevoj usmjerenosti na budućnost kao biti povijesnog vremena po kojemu su čovjek i svijet jedino mogući, a koja je neodvojivo povezana s njegovim poimanjem smislenosti čovjekova življenja. Polić objašnjava Vuk-Pavlovićeve misli o spoznajnoj teoriji i njezinoj metafizičkoj osnovi, navodeći i citate iz izvornih Vuk-Pavlovićevih djela. Tekst »Filozofije i svjetovi u procesu globalizacije« bavi se Vuk-Pavlovićevim poimanjem svijeta/svjetova za koje možemo reći, kaže Polić, da »u fragmentima i među redovima ocrtava ipak jednu suvremenu komunikacijsku teoriju svijeta/svjetova koja razvitkom komunikacijske tehnologije i globalizacijom biva sve aktualnija« (str. 170). Zanimljivo je kako je Vuk-Pavlovićevo stajalište o mogućnosti i potrebi interkulturalne suradnje u multikulturalno uređenom svijetu bilo vrlo napredno jer je zamisao ujedinjene Europe, u vrijeme kada je Vuk-Pavlović o tome pisao, bila tek na početku. O originalnosti Vuk-Pavlovićeve misli govori i tekst »Paradoks tolerancije – Vuk-Pavlović prije Poppera«. Uspoređujući Popperove teze o paradoksu tolerancije i Vuk-Pavlovićeve o proturječnosti beziznimne snošljivosti, Polić dolazi do zaključka da su njihove osnovne postavke i zaključak jednako smisleni. Vuk-Pavlović čak osam godina prije Poppera postavlja paradoks tolerancije i šteta je za hrvatsku filozofiju da se o tome malo govori, a kada se u svijetu raspravlja o demokraciji i snošljivosti (toleranciji), uvijek se spominje Popper. Razloge za to Polić pronalazi u činjenici da je djelo »Vrednota i stvaralaštvo« u kojem Vuk-Pavlović govori o proturječnosti beziznimne snošljivosti napisano na hrvatskom te nije prevedeno na neke druge jezike, a u njemačkom tekstu, prema kojemu je Vuk-Pavlović izlagao na IX. međunarodnom filozofskom kongresu u Parizu pod naslovom »Wert und Schöpfung«, dio o toj proturječnosti izostavljen je. Posljednji ogled nosi naslov »Estetički krug Vuk-Pavlovićeva djela«. U njemu Polić govori o Vuk-Pavlovićevu bavljenju i zanimanju za filozofijsko-odgojnu i estetičku problematiku. Centralni pojam njegove filozofije bio je »doživljaj«, posebice estetski doživljaj. Polić nam navodi radove u kojima Vuk-Pavlović govori o tim pojmovima, dajući nam i odlomke iz izvornih djela. Ono što čovjeka odlikuje i među drugim živim bićima izdvaja kao povijesno biće jest njegova doživljajnost. Premda je doživljaj nešto osobno, nešto što svatko sam mora doživjeti i proživjeti, čovjek ima neodoljivu potrebu da vlastite doživljaje prenese drugima, ali i da posredno sudjeluje u doživljajima drugih ljudi. Iz toga proizlazi da je čovjek društveno biće i da je upućeno na komunikaciju. Polić na kraju ovog oglada kaže kako je uvjeren da Vuk-Pavlovićevo razumijevanje svijeta i

čovjeka, u kojemu su doživljaj i komunikacija temeljni pojmovi, daje osnovu za plodne teorijske rasprave u području estetike. Naposljedku, navedeni su tekstovi koje je Milan Polić već ranije objavio, a koje je djelomično ili u potpunosti koristio u ovoj knjizi te još neki radovi Pavla Vuk-Pavlovića ili radovi o njemu.

Premda je Pavao Vuk-Pavlović tijekom života doživio niz nepravdi od različitih političkih sustava te je kao filozof bio marginaliziran od strane dijela hrvatskih filozofskih krugova čiji su pripadnici mijenjali mišljenje i ideologije, u posljednjih se desetak godina mijenja odnos prema njemu i njegovoj filozofskoj ostavštini. Za njegov se filozofski opus interesira sve više istraživača koji uočavaju vrijednost njegove filozofske misli. Knjiga *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića* Milana Polića pridonosi izgradnji prave i potpune slike o tom hrvatskom filozofu, potvrđujući nam da njegov filozofski opus može dostojno predstavljati hrvatsku filozofsku misao u povijesti filozofije.

ALICA BAČEKOVIĆ

Stjepan Zimmermann: Jaspersov egzistencijalizam, sv. 1. Karl Jaspers prema religiji: Fragmenti o Jaspersovom egzistencijalizmu u vezi s općom filozofijom, napose neoskolastikom. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2002.

Osvrt na Zimmermannovu knjigu početi ćemo od njezina naslova budući da ime *egzistencijalizam* ne predstavlja sretan izbor za Jaspersovo mišljenje. Izraz je naime 1935. skovao sam Jaspers kao izam (Existentialismus) u pejorativnom značenju kao nešto derivirano u razlici spram filozofije egzistencije. On je označnica jednog pretvaranja egzistencije u apsolut, njezina preuveličavanja. Sam je Jaspers za svoje mišljenje u svom poznatom spisu »Duhovna situacija vremena« (»Die geistige Situation der Zeit«, 1931) usvojio ime *filozofija egzistencije*, a koje je inaugurirao 1929. historičar filozofije Fritz Heinemann. Vezano uz mijenu predmeta Jaspersova mišljenja kasnije će se ono češće nazivati *filozofija uma* i *komunikacije*. Ime egzistencijalizam ne rabi Zimmermann samo za Jaspersovo mišljenje već za egzistencijalno mišljenje uopće. No nakon Drugog svjetskog rata važi izraz samo kao ime za francusku filozofiju egzistencije, ponajprije J. P. Sartrea. Doduše, da je naziv »egzistencijalizam« uobičajen osobito u francuskoj literaturi primjećuje i sam Zimmermann (str. 241). Tako o naslovu.

Uz Predgovor i Pogovor, kazalo imena i filozofijskog nazivlja knjigu čine četiri dijela, 32 poglavlja, ukupno 802 stranice. Iz navedenoga je razvidno da se radi o opsežnom djelu.